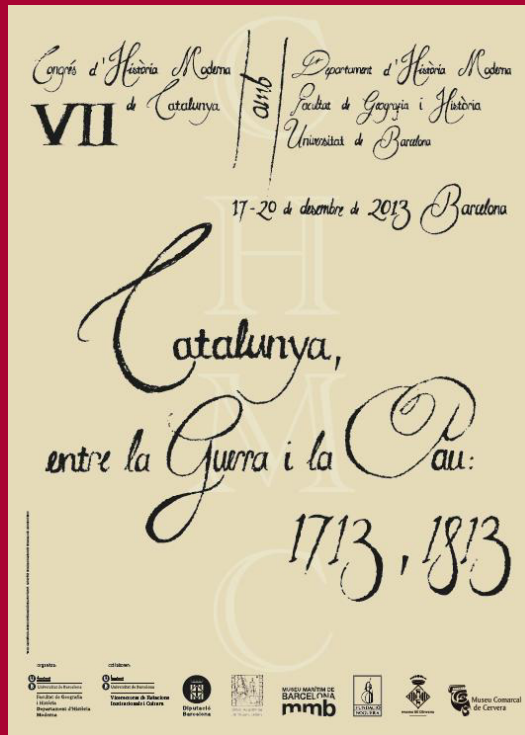

Actes del VII Congrés
d'Història Moderna de Catalunya:
«Catalunya, entre la guerra
i la pau, 1713, 1813».
Barcelona, 17-20 desembre 2013

COMUNICACIONS

J. Dantí, X. Gil, I. Mauro (coord.)

Departament d'Història Moderna,
Universitat de Barcelona
Any 2013

**Actes del VII Congrés
d'Història Moderna de Catalunya:
«Catalunya, entre la guerra
i la pau, 1713, 1813».**
Barcelona, 17-20 desembre 2013

COMUNICACIONS

J. Dantí, X. Gil, I. Mauro (coord.)

Departament d'Història Moderna,
Universitat de Barcelona
Any 2013

Els articles són publicats amb llicència **Reconeixement-No comercial-Compartir per igual de Creative Commons**.

Els autors conserven els drets d'autoria i atorguen al departament d'Història Moderna el dret de primera publicació de l'obra. Un cop publicats, l'autor pot difondre una còpia dels seus articles al seu web i en repositoris institucionals i temàtics sempre que en citin la font original.

Departament d'Història Moderna
Facultat de Geografia i Història
Universitat de Barcelona
Montalegre, 6
08001 Barcelona
dep-ghi-hismo@ub.edu

Revisió editorial: Jorge Aguilera López, Isaac García Oses, Diego Sola García.

Maquetació i correcció: I.G. Santa Eulàlia, Santa Eulàlia de Ronçana. www.igsantaaulalia.com

ISBN: 978-84-608-6264-2

Els textos de totes les intervencions del VII Congrés d'Història Moderna de Catalunya –tant de les ponències com de les comunicacions- són accessibles a la pàgina de *Pedralbes* dins el portal de les Revistes Catalanes d'Accés Obert (RACO) <http://www.raco.cat/index.php/Pedralbes>.

ÍNDIX

Sessió I. Guerra

- Alexandra CAPDEVILA MUNTADAS, *Llums i ombres d'una controvertida operació militar. L'expedició de Rafael Nebot per terres catalanes (juliol-octubre de 1713)* 10
- Adrià CASES IBÁÑEZ, *La participació portuguesa al front català durant la Guerra de Successió (1707-1713)* 24
- Antonio ESPINO LÓPEZ, *Civils i militars a la Catalunya de la Guerra de Successió. La problemàtica dels allotjaments de tropes (1706-1713)* 50
- Josep M. GRAU PUJOL i Manel GÜELL, *Refugiats de les vegueries de Montblanc, Tarragona i Tortosa a Barcelona a finals de la Guerra de Successió (1712-1713)* 71
- Virginia LEÓN SANZ, *De La Haya a Utrecht. Las negociaciones de paz en la Corte de Barcelona (1709-1714)* 93
- Joaquim E. LÓPEZ CAMPS, "El cas dels valencians". *L'exili austriacista valencià a Catalunya 1707-1714* 124
- Antoni MOLINER, *Operaciones militares del ejército de Cataluña en 1813 según el ayudante general Don Francisco Javier Cabanes* 146
- Carme PÉREZ APARICIO, *Guerra i societat al País Valencià. La cruïlla de 1710* 166
- Alfredo REDONDO PENAS, *El fracassat intent britànic d'alliberar Tarragona (1813)* 190

Sessió II. Política i societat

Política

- Agustí ALCOBERRO, *Govern polític i govern militar de Barcelona en el setge de 1713-1714: entre els valors republicans i la legitimitat dinàstica* 210
- Gaetano DAMIANO, *Enfrontaments a l'exili: controvèrsies sobre el Monte dei Catalani de Nàpols (1808-1809)* 228
- Xavier JUNCOSA, *Erasmè de Gònima, director de l'Hospital de la Caritat de Barcelona sota domini francès (1812-1814)* 238
- Roberto LÓPEZ VELA, *La Inquisición en Cataluña, inmunidades y alojamientos de soldados a finales del siglo XVII* 260
- Maties RAMISA VERDAGUER, *La Junta Superior de Catalunya i la gestió econòmica de la guerra, 1808-1812* 304
- Núria SALLÉS VILASECA, *“Esto es lo que el Rey me manda persuadir”: fent i desfent la política exterior espanyola des del nord d'Europa* 325
- Eva SERRA PUIG, *Unes Corts en plena guerra (1705-1706): la visió civil d'un conflicte militar* 347
- Jordi VILAMALA I SALVANS, *Estratègies polítiques i canvi institucional: la Guerra de Successió a les institucions de la ciutat de Vic* 387
- Jesús VILLANUEVA, *El ‘Despertador de Catalunya’ (1713) i el llegat ideològic de 1640: continuïtat i distanciament* 414

Societat

- Josep CAÑABATE FORTUÑO, *La població de Miravet durant la Guerra de Successió i la Guerra del Francès* 426
- Jaume DANTÍ RIU, *Del redreç a l'expansió. Els Puiguiriguer abans i després de la Guerra de Successió* 436
- Josep FÀBREGAS ROIG, *Els frares del convent de Sant Francesc de Reus: la seva implicació en la Guerra de Successió i en la Guerra del Francès* 457
- Mariela FARGAS, *Lujo en tiempos de crisis, según el barón de Maldà (1811-1813)* 476
- Amparo FELIPO ORTS, *Don Jaime de Castellví y Coloma (1682-1752). Entre los servicios militares a Felipe V, las confiscaciones borbónicas y el ascenso social* 488
- María Ángeles PÉREZ SAMPER, *Comer o no comer, esa es la cuestión: la alimentación en tiempos de guerra en la Cataluña de 1713 y 1813* 512
- Josep PUJOL BALLESTÉ, *La Guerra de Successió a les terres de Lleida: catàstrofe, represa i expansió demogràfica* 532
- Maria Luz RETUERTA JIMÉNEZ, *Els Falguera: poder polític i econòmic d'una família barcelonina (1636-1752)* 548
- Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Participació dels nobles de les comarques meridionals del Principat de Catalunya a la Guerra de Successió* 578
- Àngels SOLÀ i Yoshiko YAMAMICHI, *Ofici i família a Barcelona (1790-1815). El cas de tres gremis seders* 589
- Rosa Maria SUBIRANA REBULL - Anna VALLUGERA FUSTER, *Erasmè de Gònima. De fabricant d'indianes a l'estatus nobiliari. Preservació patrimonial* 609
- Marina TORRES ARCE, *Pretender mercedes en la Corte barcelonesa de Carlos III: vida cortesana y grupos de poder* 629

Sessió III. Cultura i memòria

Xevi CAMPRUBÍ, <i>Els efectes de la Guerra de Successió en la impremta catalana</i>	656
Josep DOLCET, <i>Dues Guerres, dos ducs, dues cantates</i>	677
Esther GARCÍA PORTUGUÉS, <i>José Nicolás de Azara, protector y difusor de la ciencia. Una aproximación</i>	691
Laura GARCÍA SÁNCHEZ, <i>Literatura, historiadores y artistas: repercusión de la Guerra de la Independencia en Cataluña a través de los libros de viajes</i>	706
Pere MOLAS, <i>Els Acadèmics Desconfiats el 1713</i>	731
Montse ORTÍ, <i>Marbres a la Catalunya setcentista: art, il·lustració i propaganda</i>	749
José A. ORTIZ, <i>Vencedors, vençuts i exiliats: la memòria de la mort més enllà del 1714</i>	764
Daniel PIÑOL ALABART, <i>La destrucció de patrimoni familiar a la Guerra del Francès: es cases Fontcuberta i Pasqual de Vic (1812)</i>	778
Andrea RICCI, <i>Els «Anales de Cataluña» de Narcís Feliu de la Penya. Història, literatura i compromís polític durant la Guerra de Successió Espanyola</i>	810
Jordi ROCA VERNET, <i>L'austriacisme i la Guerra de Successió a les Corts de Cadis</i>	845
Carles TORMO I CAMALLONGA, <i>L'Audiència de Barcelona i la pràctica jurídica catalana arran de la Nova Planta</i>	866
Anna TREPAT CÉSPEDES, <i>L'òpera al Teatre de la Santa Creu de Barcelona en el període d'entreguerres. Aproximacions a l'escenografia de Manuel i Francesc Tramullas (1750-1790)</i>	888

Sessió IV. Posguerra

- Joan Manuel ALFARO GIL, *El barrio de la Barceloneta. La historia de un desalojo* 906
- Miriam ARÉVALO VIÑAS, *Del 1716 al 1755: Ripoll i la (no) aplicació del Decret de Nova Planta* 941
- Neus BALLBÉ, *Exilis napolitans. Juristes catalans en les màximes responsabilitats del virregnat austríac de Nàpols (1707-1734)* 957
- Jordi BUYREU JUAN i Valentí GUAL VILA, *Conseqüències de la Guerra de Successió a les valls d'Andorra* 986
- Rafael CERRO NARGÁNEZ, *La frustración de una familia de notarios y letrados catalanes leales a Felipe V: los Huguet de Vila-rodona* 1002
- Gemma GARCÍA FUERTES, *Les conseqüències de la Guerra de Successió al món del comerç: entre la repressió política i la integració al nou ordre borbònic* 1033
- Javier PALAO GIL, *Notes sobre la postguerra jurídica a Catalunya i València en la correspondència entre Josep Finestres i Gregori Mayans* 1071
- Verònica PEÑA FILIU, *Les Esquadres de Catalunya durant els anys finals de la Guerra del Francès (1813-1815): una aproximació basada en la correspondència de Pere Màrtir Veciana i Miró* 1099

Els efectes de la Guerra de Successió en la impremta catalana*

XEVI CAMPRUBÍ

Resum

El desenllaç final de la Guerra de Successió fou molt negatiu per a la indústria editorial catalana, molt a pesar que el sector havia aconseguit recuperar gran part del nivell de producció anterior al conflicte. El setge de Barcelona de 1713-1714, tanmateix, va comportar el tancament temporal de la major part de les impremtes, així com importants pèrdues materials en algunes, com a conseqüència dels bombardeigs. Posteriorment, les mesures repressives i fiscals imposades per l'administració borbònica, així com els canvis legislatius, van dificultar la recuperació del sector, de manera que la producció no va començar a mostrar signes de millora fins deu anys després del final de la guerra. Per acabar-ho d'adobar, els danys causats per les bombes i la repressió van propiciar el declivi de la impremta de Rafael Figueró, que fins aleshores havia estat el motor del sector editorial.

Paraules clau: Impremta, Guerra de Successió, setge de Barcelona, repressió, Rafael Figueró.

* Aquesta comunicació s'emmarca en la recerca que ha donat lloc a la tesi doctoral titulada «L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps», dirigida pel professor Agustí Alcoberro, que fou dipositada el setembre del 2013 i que és previst que sigui llegida el gener del 2014. La investigació té per objectiu l'estudi del funcionament de la indústria editorial catalana i de la publicació de notícies durant el període comprès entre les guerres dels Segadors i de Successió. La comunicació, en aquest sentit, conté algunes de les aportacions i conclusions referents a la part de la tesi que tracta sobre la impremta.

Resumen

El desenlace de la Guerra de Sucesión fue muy negativo para la industria editorial catalana, muy a pesar que el sector había conseguido recuperar gran parte del nivel de producción anterior al conflicto. El sitio de Barcelona de 1713-1714, no obstante, provocó el cierre temporal de la mayor parte de imprentas, e incluso importantes pérdidas materiales en algunas de ellas, como consecuencia de los bombardeos. Posteriormente, las mediadas represivas i fiscales impuestas por la administración borbónica, junto con los cambios legislativos, dificultaron la recuperación del sector, de forma que la producción no empezó a mostrar signos de mejora hasta diez años después del fin de la guerra. Por si fuera poco, los daños causados por las bombas i la represión propiciaron el declive de la imprenta de Rafael Figueró, que hasta entonces había sido el motor del sector editorial.

Palabras clave: Imprenta, Guerra de Sucesión, sitio de Barcelona, represión, Rafael Figueró.

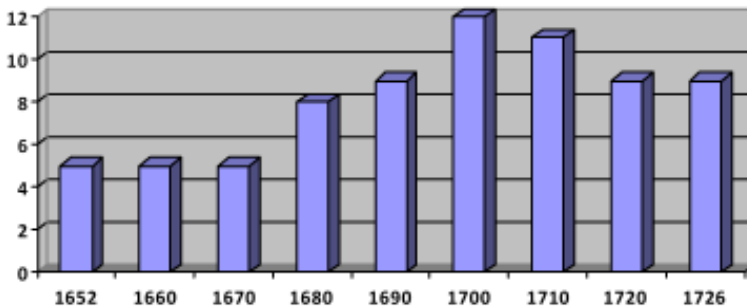
Abstract

During the last stages of the Spanish War of Succession the catalan printing industry was badly damaged, despite by then it had recovered the level of production of the period before the conflict. Nevertheless, the siege of Barcelona, that lasted from 1713 to 1714, caused a halt on the activity of most of the printing offices, and also significative material losses, due to the bombings. After that, the repression and the fiscality adopted by the new bourbon administration, complemented with some changes in the legislation, made more difficult to printers to do their job, to the point that production did not start to recover until ten years after the end of the war. In addition, the damage done by the bombs and the repression forced the begin of the end of Rafael Figueró printing office, who had been the engine of the editing industry in Catalonia.

Key words: Printing industry, Spanish War of Succession, siege of Barcelona, repression, Rafael Figueró.

La caiguda de Barcelona en mans de l'exèrcit de Felip V, el setembre de 1714, va suposar la fi de la progressió de la qual fins aleshores havia estat la impremta més productiva de Catalunya. Amb la instauració del règim borbònic, Rafael Figueró es va veure privat, entre altres coses, de l'ofici d'estamper de la Generalitat i, sobretot, del títol d'impressor reial que li havia concedit l'arxiduc Carles d'Àustria. A partir d'aquell moment va començar el declivi d'una impremta que ha de ser considerada, tal i com pretén mostrar aquesta comunicació, com la més important de la Catalunya moderna.

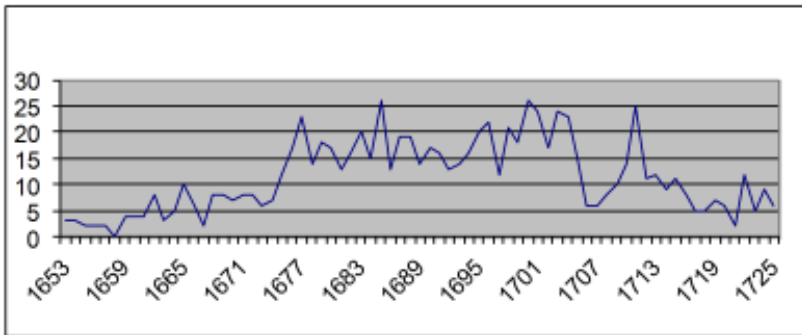
De fet, la indústria editorial catalana, assentada fonamentalment a la capital, va experimentar un gran creixement al llarg del darrer terç del segle XVII, coincidint amb una fase de recuperació econòmica. L'octubre de 1652, en acabar la Guerra dels Segadors, funcionaven a Barcelona un total de cinc impremtes, una situació que no es va veure alterada fins l'any 1671, amb l'obertura d'un nou taller. Al llarg dels anys següents, això no obstant, el nombre d'impremtes va continuar creixent fins a arribar a 12 l'any 1700, una quantitat mai assolida fins aleshores.¹

Evolució de la quantitat d'impremtes de Barcelona (1652-1726)

1. Les impremtes que restaven obertes a Barcelona l'octubre de 1652 eren les de Sebastià de Cormellas, Antoni Lacavalleria, Caterina Mathevat, Josep Forcada i Miquel Delmunts. El taller que va obrir el 1671 fou el de Jacint Andreu, que va funcionar fins el

D'una forma semblant, la producció editorial, que durant els vint anys posteriors a la fi de la Guerra dels Segadors s'havia mantingut estancada, va començar a créixer a partir de la dècada de 1670. Si bé des de mitjan de segle l'edició de llibres a Barcelona no havia passat del llindar dels 10 títols anuals, l'any 1675 se'n van publicar 12, mentre que el 1677 se superaven els 20 i el 1685 s'arribava a la xifra de 26. Posteriorment, el 1700, en el moment de màxima activitat continuada, el nombre de llibres publicats va tornar a ser de 26. El gràfic de l'evolució, en aquest sentit, permet detectar aquest creixement, així com també algunes caigudes de la producció, que van coincidir amb períodes de conflictivitat com, per exemple, el setge francès de 1697 –en el marc de la Guerra dels Nou

Evolució de l'edició de llibres a Barcelona (1653-1725). Font: CCUC i CCPB

1685. L'any 1700, en canvi, hi havia les impremtes de Josep Cormellas, Antoni Lacavalleria, Rafael Figueró, Joan Jolis, Josep Llopis (administrada pel llibreter Joan Piferer), Jaume Surià, Martí Gelabert, Josep Teixidó, Gabriel Bro i Francesc Guasch, així com també la que tenien els llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer i la de Josep Moyà, també llibreter. La presència d'impremtes a la resta de Catalunya, d'altra banda, fou molt escassa i poc productiva. A principi del segle XVIII només funcionaven dues impremtes a Girona i una a Lleida. Sobre el redreçament econòmic català del darrer terç del segle XVII vegeu: Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, vol.2, Edicions 62, Barcelona, 1964, pp. 373-411.

Anys—, l'inici de la Guerra de Successió a Catalunya el 1705, el setge de 1714 o bé l'etapa de postguerra.²

A més d'una conjuntura econòmica favorable, el negoci de la impremta a la capital catalana es va veure beneficiat per la disponibilitat de mà d'obra, fruit d'un moviment migratori procedent de l'interior del país que, en els anys posteriors a la Guerra dels Segadors, va contribuir a omplir el buit poblacional causat principalment pel setge de l'exèrcit hispànic i per l'epidèmia de pesta de 1651. Així, del centenar d'individus identificats —comprenent-hi mestres i treballadors— que van exercir aquest ofici a Barcelona entre els anys 1653 i 1725, prop d'un 70% provenia de fora de la ciutat.³

El darrer terç del segle XVII, fou testimoni de la irrupció d'una nova generació d'impressors, la majoria dels quals havia nascut o arribat a l'edat adulta amb posterioritat a la Guerra dels Segadors. Entre aquests joves, procedents, molts d'ells, de fora de Barcelona, hi havia Rafael Figueró, nascut a la comarca d'Osona, que va emigrar a la capital a començament de la dècada de 1660. Atenent al fons conservat, Figueró

2. Per fer aquest recompte he partit del fons registrat al Catàleg Col·lectiu de les Universitats Catalanes (CCUC) i al Catálogo Colectivo del Patrimonio Bibliográfico Español (CCPB). He considerat com a llibres les publicacions superiors a 100 pàgines, excloent, d'aquesta forma, impresos de caràcter jurídic com, per exemple, els memorials en dret o les al·legacions, que sovint superaven les 50 pàgines. El recompte fou fet els mesos d'octubre i novembre de 2012.

3. Sobre els moviments migratoris a la Catalunya moderna vegeu: Jordi NADAL i Emili GIRALT, *La population catalane de 1553 a 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*, S.E.V.P.E.N., París, 1960; i Antoni SIMON i Jordi ANDREU, «Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)», dins J. Sobrequés, dir., *Història de Barcelona*, vol. 4, Barcelona dins la Catalunya moderna (segles XVI i XVII), Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1992, pp. 103-163. Sobre la importància d'aquest fenomen en la indústria i el comerç a Barcelona vegeu també: Albert GARCIA ESPUCHE, *La Ciutat del Born. Economia i vida quotidiana a Barcelona (segles XIV a XVIII)*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2009, pp. 56-60 i 387. Segons alguns càlculs, l'epidèmia de pesta que es va declarar a Barcelona l'any 1651 va causar entre 4.000 i 8.000 morts. José Luis BETRÁN MOYA, «Sociedad y peste en la Barcelona de 1651», *Manuscrits*, 8 (1990), p. 261.

fou, sens dubte, l'impressor més productiu del seu temps, no debades dels 4.781 títols localitzats –incloent-hi llibres, opuscles i plec solts–, corresponents al període comprès entre els anys 1653 i 1725, un total de 1.672, és a dir, gairebé un 35%, foren obra seva. La dimensió d'aquesta impremta es constata, per exemple, comparant la producció amb la d'uns altres dos dels tallers barcelonins més grans de l'època: les impremtes Lacavalleria i Cormellas, que va representar el 6'2% i el 4'8% del total del període estudiat, respectivament.⁴

1. Un origen humil

El gener de 1706, poc després de l'arribada de l'exèrcit aliat a Barcelona, Carles III va atorgar a Rafael Figueró, conjuntament amb el seu fill, el títol d'impressor reial a Catalunya. Aquest reconeixement, que suposava el punt culminant de la seva carrera professional, sobrepassava amb escreix les possibilitats que tenia qualsevol individu d'origen pagès, procedent de les comarques de l'interior.

Rafael Figueró i Delmunts va néixer a Manlleu, on fou batejat el setembre de 1642. El seu pare, Rafael Figueró i Vilanova, feia de pagès, de negociant i de paraire en aquesta vila, mentre que la mare, Mariàngela Delmunts, era filla d'un sastre. Figueró es va iniciar en l'ofici el 1662, quan va entrar com a aprenent a la impremta que el doctor en medicina Miquel Delmunts, el seu oncle, tenia al carrer dels Cotoners de Barcelona. La figura de Delmunts, ciutadà honrat, que aquell any exercia de conseller tercer de Barcelona, fou, en aquest sentit, determinant per entendre la progressió de Figueró en el negoci del llibre.⁵

4. Recompte elaborat principalment a través del CCUC i del CCPB.

5. El bateig de Rafael Figueró figura a: Arxiu Parroquial de Santa Maria de Manlleu (APM), Llibre de Baptismes, 1636-1655, B/4, f. 33v, 23 de setembre de 1642. El cognom de la mare figura en el seu testament. APM, Fons notarial, 1630-1663, N/76, f. 45, 11 d'abril de 1645. El contracte d'aprenentatge signat per Rafael Figueró amb Martí Gelabert, el seu cosí, que aleshores administrava la impremta de Miquel Delmunts, consta

L'any 1668, Delmunts, que a banda d'exercir de metge comerciava amb llibres a l'engròs, va vendre la impremta al seu nebot. A partir d'aquell moment Figueró va assumir els encàrrecs que aquest taller feia per a la Tresoreria Reial. Posteriorment, el 1674 fou nomenat estamper del General, un ofici que els diputats li renovaven cada trienni i que ja no abandonaria fins a la supressió d'aquesta institució, el 1714. A banda d'això, fou també l'impressor d'altres entitats importants, com el Braç Militar, des de 1683, o la Batllia General, des de 1689.⁶

Rafael Figueró va tenir també una destacada activitat en l'àmbit gremial, sobretot pel seu paper en la reactivació de la germandat dels stampers de Barcelona, que havia deixat de funcionar durant la Guerra dels Segadors. El 1671, quan, de nou, es detecta la presència d'aquesta corporació, Figueró actuava com a clavari, un càrrec que va tornar a exercir el 1675. En aquells anys, a més, l'impressor va encapçalar les reivindicacions d'aquest col·lectiu, que perseguien que el Consell de Cent concedís a la germandat la consideració de confraria amb caràcter polític. En el rerefons de tot plegat hi havia una disputa que els impressors van mantenir amb la confraria dels llibreters de Barcelona per aconseguir el dret de vendre llibres de forma pública.⁷

a: Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Bonaventura Vila, Cinquè manual, 766/9, ff. 598-599v, 22 de desembre de 1662.

6. La compravenda de la impremta acordada entre Miquel Delmunts i Rafael Figueró consta a: AHPB, Josep Quatrecases, Dinovè manual, 742/34, ff. 3v-5v, 27 de maig de 1668. Martí Gelabert va participar també en aquesta compra, tot i que es va desdir de l'operació poc després. Els pagaments fets per la Tresoreria Reial a Rafael Figueró des de 1669 a 1703 es troben a: Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Real Patrimoni, Mestre Racional, Llibres ordinaris de la tresoreria del rei, Tresoreria General d'Aragó, Volums, General, sèries 450/12 a 453/14. El primer nomenament de Rafael Figueró com a impressor del General figura a: Dietaris de la Generalitat de Catalunya (DGC), VIII, 1674-1689, p. 3. Els pagaments del Braç Militar a: ACA, Generalitat, Sèrie G, Dietari de Deliberacions del Braç Militar, 69/4 a 69/8. Els pagaments de la Batllia General a: ACA, Real Patrimoni, Batllia General de Catalunya, Èpoques, Volums, 794 i 795.

7. L'actuació de Rafael Figueró com a clavari de la germandat dels stampers de Barcelona es constata a través de les actes dels consells celebrats per aquesta corporació.

A banda d'això, Figueró va contribuir també a la modernització de la indústria editorial catalana. A principi de la dècada de 1690 el seu fill, Rafael Figueró i Jolis, va fer dos viatges a Venècia amb l'objectiu d'aprendre l'ofici de fondre lletra i comprar matrius. El resultat fou la vinguda a Barcelona de Tommaso Plongari, un expert fonedor d'aquella república que l'any 1694 fou contractat per Rafael Figueró i per Josep Cormellas per fabricar lletra. Paral·lelament, Figueró va obtenir un privilegi del virrei de Catalunya que li atorgava la potestat exclusiva per dur a terme aquesta activitat a la capital catalana durant deu anys, cosa que, de nou, va provocar un conflicte amb els llibreters i la resta dels impressors.⁸

2. *L'impacte de la guerra*

El canvi més immediat i significatiu que va experimentar la impremta catalana com a conseqüència del desembarcament alià i l'arribada de Carles III a Barcelona fou la creació del títol d'impressor reial, que, com

AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, ff. 202v-204, 10 de novembre de 1671, i *ibidem*, Sisè manual, 806/6, ff. 61v-62, 21 d'abril de 1675. Una explicació detallada de la disputa que els impressors i els llibreters van mantenir al llarg del darrer quart del segle XVII es troba a: Xevi CAMPRUBÍ, «Llibres i lliure comerç a la Barcelona moderna: els conflictes entre l'impressor Rafael Figueró i la confraria dels llibreters (1671-1711)», *Recerques*, 65 (2012), pp. 75-107.

8. El contracte signat per Rafael Figueró i Josep Cormellas amb Tommaso Plongari consta a: AHPB, Francesc Serra, Sisè manual, 875/22, ff. 237v-240, 24 de setembre de 1694. El privilegi concedit pel marquès de Villena, virrei de Catalunya, es troba a: ACA, Reial Cancelleria, Registres, 5935, ff. 149v-151, 14 d'abril de 1694. Rafael Figueró i Jolis va néixer el 1669 fruit del matrimoni entre Rafael Figueró i Elisabet Jolis, filla d'un pare de Torelló. El bateig va tenir lloc el 16 de desembre d'aquell any a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona. Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història dels antics gremis dels arts y oficis de la ciutat de Barcelona*, vol.2, Estampa d'Henrich i cia., Barcelona, 1918, p. 144. El casament de Rafael Figueró i Elisabet Jolis consta a: Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB), Esposalles, Llibre 93, 1663-1667, f. 97, 21 de febrer de 1667.

ha estat esmentat, fou concedit als Figueró el gener de 1706. Aquest reconeixement, inexistent fins aleshores a Catalunya, atorgava al seu titular la potestat d'imprimir la documentació que generava l'administració reial i, sobretot, el monopoli sobre la publicació de gasetes i fulls de notícies. A més, en virtut d'aquest privilegi, cap altre persona podia reeditar les obres publicades al taller dels Figueró durant un període de deu anys. Les reclamacions presentades pels llibreters i altres impressors per la concessió d'aquest títol foren discutides, fins i tot, en el marc de les Corts que es van cloure a Barcelona el 1706, per bé que el conflicte va ser finalment resolt a favor de Rafael Figueró en un plet a la Reial Audiència.⁹

En qualsevol cas, les repercussions que l'inici de la Guerra de Successió va tenir sobre la impremta foren més negatives que positives. Així, tal i com es pot comprovar en el gràfic de l'evolució, mostrat anteriorment, l'edició de llibres va patir una forta sotragada entre els anys 1706 i 1708, amb una caiguda del nivell de producció per sota dels 10 títols anuals. Amb tot, a partir de 1710 es va registrar una notable recuperació i, fins i tot, l'any següent es van arribar a editar un total de 25 llibres, cosa que situava la indústria editorial en un moment equiparable al dels anys previs a la guerra, quan es van assolir els màxims del període estudiat. En qualsevol cas, aquesta millora es va tornar a esvaïr a partir de l'inici del setge borbònic i durant els primers anys de la postguerra.

El setge de Barcelona de 1713-1714, de fet, va comportar un veritable daltabaix en el funcionament de la indústria editorial. Segons el fons conservat, de les 11 impremtes que hi havia a la capital catalana el 1705

9. Sobre el conflicte que va generar la creació del títol d'impressor reial a Catalunya vegeu: CAMPRUBÍ, «Llibres i lliure comerç...», pp.100-104. D'igual forma, vegeu també el memorial de defensa elaborat pels advocats de Rafael Figueró: *Utilidad pública atendida en el real privilegio que la S.C.R. Magestad del Rey nuestro Señor don Carlos III (...) otorgó a Rafael Figueró, padre e hijo, impresores (...), defendida de las quejas que el gremio de los libreros*. Biblioteca de Catalunya (BC), F. Bon. 3022.

només tres –les de Rafael Figueró, Joan Pau Martí i Francesc Guasch– van registrar activitat durant els mesos que va durar el setge borbònic.¹⁰

Les raons que expliquen aquesta situació cal buscar-les principalment en els entrebancs que el bloqueig terrestre i marítim va causar sobre el teixit econòmic en general, sobretot per a aquells oficis que precisaven de matèries primeres –com era el paper en el cas de la impremta– que procedien de fora de Barcelona. No es pot descartar tampoc que alguns dels mestres impressors haguessin abandonat la ciutat, ja fos buscant seguretat, per temor a les amenaces llançades per Felip V o bé, senzillament, per la seva filiació. Aquest fou el cas, per exemple, de Josep Teixidó, que, en negar-se a prendre les armes per defensar la capital catalana, fou empresonat i deportat posteriorment a Mallorca.¹¹

En qualsevol cas, les pèrdues que la Guerra de Successió va causar en la impremta barcelonina foren més materials que humanes. A diferència dels anys de la Guerra dels Segadors –al llarg dels quals, per raons diverses, van perdre la vida almenys vuit dels propietaris de les impremtes que hi havia a Barcelona–, durant el període de 1705 a 1714 només van morir dos dels mestres impressors que tenien negoci obert a la ciutat abans d'iniciar-se el conflicte. D'aquesta forma, tan bon punt es va reprendre

10. Les impremtes que funcionaven a Barcelona l'any 1705 eren les de Rafael Figueró, Jaume Surià, Joan Jolis, Joan Pau Martí (comprada a la família Cormellas), Flora Casas (administrada per Martí Gelabert), Anna Llopis (administrada per Joan Píferrer), Joan Lacavalleria, Josep Teixidó, Bartomeu Giralt, Francesc Guasch i Joan Baptista Altés.

11. Davant l'amenaça d'un setge era del tot habitual que els habitants de Barcelona busquessin refugi fora muralles. L'any 1697, per exemple, arran del setge que l'exèrcit francès va posar sobre la capital catalana, alguns llibreters van fugir de la ciutat, desatentent, d'aquesta forma, les obligacions que tots els agremiats tenien en la seva defensa. El juliol d'aquell any la confraria dels llibreters va decidir ajudar econòmicament els membres que entraven de guàrdia amb la Coronela i els ferits, alhora que, tal i com havia decretat el Consell de Cent, va resoldre penalitzar als que havien marxat de la ciutat. AHPB, Joan Solsona, Tercer manual, 890/6, f.47-49, 4 de juliol de 1697. La repressió que va patir Josep Teixidó per la seva filiació filipista es constata en el text de la concessió del títol d'impressor reial a aquest impressor, que Felip V va ratificar el 1716. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Cadastre, Impresos, 1715-1863, XI-1, s.f.

l'activitat dels tallers que havien restat aturats durant el setge, a la capital catalana continuaven funcionant un total de nou impremtes.¹²

Tanmateix, els danys materials que va patir la indústria editorial com a conseqüència dels bombardeigs borbònics foren considerables. El cas més significatiu va ser el de Rafael Figueró, el taller del qual, situat al carrer dels Cotoners, fou completament destruït arran d'un incendi provocat per una bomba que hi va caure el maig de 1714, en un moment en què l'artilleria de l'exèrcit de les Dues Corones, seguint l'estratègia ordenada pel duc de Pòpoli, va centrar la seva activitat en castigar la població civil amb foc de morter. A partir d'aleshores, Figueró va traslladar el seu taller a una casa situada al carrer de la Bòria.¹³

Un altre dels impressors que es va veure obligat a moure el negoci arran del setge de 1714 fou Francesc Guasch. La casa del carrer de la Palla on hi havia el seu taller, així com també les quatre que hi havia al costat, que eren propietat de la comunitat de sacerdots de Sant Felip Neri, van

12. Els vuit propietaris que van morir durant la Guerra dels Segadors foren Sebastià i Jaume Mathevat, Jaume Romeu, Pere Lacavalleria, Joan i Pere Joan Dexeu, Llorenç Déu i Gabriel Nogués. Els dos mestres que van morir durant la Guerra de Successió foren Martí Gelabert i Joan Baptista Altés, així com també el llibreter Anton Ferrer, la impremta del qual ja feia anys que no registrava activitat. D'aquesta forma, les nou impremtes que van continuar a Barcelona després de la guerra eren les de les de Rafael Figueró, Joan Piferrer (comprada a la família Llopis), Joan Pau Martí, Maria Jolis, Jaume Surià, Josep Teixidó, Bartomeu Giralt, Francesc Guasch i Pau Campins.

13. L'incendi i destrucció del taller de Rafael Figueró fou explicat en la gasetta que aquest impressor va publicar durant el setge de Barcelona. «Los enemigos repitieron la hostilidad de las bombas (...). Fue mucha la ruina de las casas, prendió fuego en algunas y con especialidad en la de Rafael Figueró, impresor del Rey nuestro Señor, en donde fue tal el incendio que, sobre averse quemado sus almacenes llenos de diferentes obras, papeles, libros y bienes muebles, ardieron hasta las prensas, amenazando la quema de todas las casas vezinas». *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, 10 de juny de 1714. BC, F.Bon. 693. Sobre aquesta gasetta vegeu: Agustí ALCOBERRO, Mireia CAMPABADAL i Xevi CAMPRUBÍ, *El setge de Barcelona, 1713-1714. Diario del sitio y defensa de Barcelona*, Tres i Quatre, València, 2008. La casa del carrer de la Bòria fou adquirida en emfiteusi pels Figueró el 1715. AHPB, Josep Sabater, Manual de 1715, 894/5, f.45v-58, 10 de juny de 1715.

quedar completament destruïdes per culpa de les bombes. Per aquest motiu, Guasch va traslladar la impremta a la davallada de Santa Eulàlia.¹⁴

A més d'aquestes dues, la casa on hi havia el taller dels hereus de Josep Llopis, a la plaça de l'Àngel, estava molt malmesa quan l'octubre de 1714 fou adquirida pel llibreter Joan Piferrer. Els mestres de cases i els fusters que van fer la valoració de l'estat de l'immoble van deixar constància de la «ruhina en que-s troba per causa de las bombas que en ella caygueren en lo siti proppassat de la present ciutat». D'igual forma, l'any 1716, segons consta en la documentació cadastral, a la casa de l'impressor Bartomeu Giralt, a la plaça dels Peixos, hi havia “dos salas, una de inhabitable, y dos aposientos bons y dos de derruïts”. Una cosa semblant passava amb la casa de la plaça de Sant Jaume on el llibreter Joan Pau Martí hi tenia la impremta, la qual, segons el Cadastre, estava «algo derruïda».¹⁵

3. *Una nova fiscalitat*

Per a Rafael Figueró la conseqüència més immediata de la implantació del règim borbònic fou la pèrdua del títol d'impressor reial, que fou concedit a Josep Teixidó pel duc de Berwick poc després de l'ocupació borbònica. A banda d'això, les mesures repressives executades per l'exèrcit ocupant van comportar també el segrest d'una part dels béns de Figueró.¹⁶

14. AHCB, Cadastre, I-57, s.f. Els terrenys on hi havia hagut la casa de Francesc Guasch i les quatre del costat foren aprofitats després per ampliar l'església de Sant Felip Neri. Josep de C. LAPLANA, *L'oratori de Sant Felip Neri de Barcelona i el seu patrimoni artístic i monumental*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1978, p.102-109.

15. La valoració de la casa de la plaça de l'Àngel on Joan Piferrer hi tenia la impremta figura a: AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1714, 870/31, f. 236-237, 24 d'octubre de 1714. L'estat de la casa de Bartomeu Giralt consta a: AHCB, Cadastre, I-57, s.f. L'estat de la casa de Joan Pau Martí a: AHCB, Cadastre, I-60, f.385v.

16. Segons un informe de la Comptaduria de Confiscacions de Principat de Catalunya, l'any 1722 les propietats de Rafael Figueró van donar uns beneficis a la Hisenda Reial de 563 rals d'ardit (56 lliures i 6 sous), mentre que les de Joan Piferrer van

A més, els impressors, igual que la resta d'oficis, no es van deslliurar del pagament del Cadastre. De cara a la seva recaptació, foren agrupats amb els llibreters i considerats com a treballadors del grup dels oficis de "segona classe". Així, atenent a aquesta categoria, la quota anual que corresponia pagar als impressors per l'anomenat Cadastre personal era de 6 lliures pel que respecta als mestres que tenien impremta pròpia i de 3 lliures i 15 sous per als treballadors.¹⁷

D'aquesta forma, la quantitat exigida el 1717 a impressors i llibreters pel Cadastre personal fou, en conjunt, de 205 lliures i 5 sous, cosa que va representar una aportació a la Hisenda Reial d'un 1'1% de les 18.242 lliures que, en total, van pagar els 72 gremis que hi havia registrats a Barcelona aquell any. Posteriorment, l'any 1718 als impressors i als llibreters se'ls reclamava, comptant el que encara devien de l'any anterior, un pagament de 253 lliures i 15 sous. El 1719 i el 1720, en canvi, els

donar-ne 480 (48 lliures). Antonio MUÑOZ i Josep CATÀ, *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*, Muñoz i Catà editors, Barcelona, 2005, p.210-211, 315 i 324.

17. Els oficis de la primera classe, entre els quals hi havia, per exemple, els mestres de cases, els fusters i els paraires, pagaven a raó de 7 lliures i 10 sous els mestres i 4 lliures i 10 sous els oficials. Els de segona classe, entre els quals, a més dels impressors i llibreters, hi havia, per exemple, els notaris, els sastres, els escudellers i els tintorers, pagaven 6 lliures per mestre i 3 lliures i 15 sous per oficial. Finalment, en la tercera classe, on hi havia oficis com els sabaters de vell, els daguers o els pintors, els mestres contribuïen amb 4 lliures i 10 sous anuals i els oficials amb 3 lliures. AHCB, Cadastre, Llibre de informacions sobre pobresa, ausència, mort y otras causals de alguns individuos de esta ciutat, 1716-1718, I-1, s.f., 1717. La quantitat fixada en cada una de les tres categories s'esmenta també a: Pere MOLAS, *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*, Confederación Española de Cajas de Ahorros, Madrid, 1970, p.148 i 152. Sobre la imposició del Cadastre vegeu: Joan MERCADER, «L'establiment del Reial Cadastre a Catalunya i la seva fonamentació econòmica i social», dins *Miscel·lània Fontseré*, Gustavo Gili, Barcelona, 1961, p.295-303; Joaquim NADAL FARRERAS, *La introducción del Catastro en Gerona. Contribución al estudio del régimen fiscal de Cataluña en tiempos de Felipe V*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1971; Juan PRO RUIZ, *Estado, geometría y propiedad. Los orígenes del catastro en España, 1715-1941*, Ministerio de Economía y Hacienda, Madrid, 1992; i Agustí ALCOBERRO, «El cadastre de Catalunya (1713-1845): de la imposició a la fossilització», *Pedralbes*, 25 (2005), p.231-257.

corresponia pagar la quantitat de 130 lliures i 10 sous anuals, una xifra que va augmentar fins a les 144 lliures i 15 sous l'any 1721.¹⁸

Pel que fa al Cadastre industrial, que gravava el rendiment dels negocis i el comerç, hi ha constància que el 1722 els llibreters i impressors van pagar, de forma conjunta, 10 lliures, 17 sous i 6 diners per un 15% del total que els corresponia, cosa que indica que la quantitat que havien de pagar era de 72 lliures i 10 sous. Posteriorment, en una reclamació presentada el 1727 es constata que en aquell moment els impressors, sense comptar els llibreters, havien de pagar uns 990 rals d'ardit, una quantitat que els fou rebaixada a 400, és a dir, a 40 lliures. De forma semblant, l'any 1738, als impressors i als llibreters els corresponia pagar, conjuntament, 3.450 rals d'ardit pel Cadastre industrial, que els foren reduïts a 3.100, o sigui, a 310 lliures.¹⁹

Finalment, el Cadastre real, la tercera de les modalitats d'aquest impost, es fixava en funció del rendiment potencial que es considerava que tenien

18. La quantitat pagada pels impressors i els llibreters el 1717 figura a: AHCB, Cadastre, Catastro de 1716, por casas, censos y personal, 1716-1717, «Llista de gremis de la present ciutat de Barcelona que han pagat la imposició personal del Real Catastro lo corrent any 1717», I-61, s.f. En aquest sentit, cal destacar que els oficis que més van haver de pagar el 1717 foren els revenedors, amb 1.436 lliures, els fusters, amb 1.309 lliures i els hostalers i taverners, amb 1.209 lliures. La quantitat que els impressors i els llibreters havien de pagar el 1718 consta a: AHCB, Cadastre, I-62, p.504 [i.e. 404]. La quantitat que els corresponia el 1719 i el 1720 a: *Ibidem*, I-64, s.f. La corresponent a 1721 a: *Ibidem*, I-101, s.f.

19. La quantitat pagada pel Cadastre industrial el 1722 consta a: AHCB, Cadastre, Cadastre de 1721-1722, «Relación de las cantidades que han satisfecho diferentes particular[es] y gremios desta ciudad por un 15 por 100 del comercio y se reparte el año 1722», I-101, s.f. La llista dels impressors i llibreters que pagaven el Cadastre industrial figura a: ACA, Hisenda, Repartimiento catastral (ganancial: industria y comercio), Lligall 3568, 001, s.f., 1722. Les quantitats pagades pel Cadastre industrial el 1727 i el 1738 figuren a: AHCB, Cadastre, Denúncies i repartiments, 1716-1814, «Gremios cargados por lo yndustrial en el año de 1727 que han recurrido con memoriales al sr.Yntendente» i a: «Noticia de las cantidades que se repartieron en el año de 1738 por el yndustrial a los gremios infraescritos...», *Ibidem*, X-1, plects solts, s.f.

els béns immobles. La quantitat que el propietari d'una casa havia de pagar pel Cadastre real equivalia al 10% dels diners que n'obtenia si estava llogada o de la quantitat estimada que en podria treure en cas de llogar-la.

L'impressor que més va contribuir en concepte de Cadastre real l'any 1718 fou Rafael Figueró, que va haver de pagar 18 lliures i 8 sous, una quantitat que corresponia al 10% de la quantitat obtinguda de la suma del lloguers reals i estimats de totes les cases i botigues que aquest impressor posseïa a la zona propera al carrer de la Bòria. Al seu torn, aquell any, el llibreter Joan Piferrer va pagar 15 lliures, ja que el lloguer de la casa de la plaça de l'Àngel on hi tenia la botiga i la impremta fou estimat en 150 lliures. En el tercer lloc de la llista –que serveix per mostrar quines eren les persones vinculades al sector editorial més ben posicionades econòmicament– se situava el llibreter Joan Pau Martí, que l'any 1718 va pagar 8 lliures per la casa de la plaça de Sant Jaume on hi tenia la impremta, un edifici que tenia un lloguer potencial de 80 lliures anuals.²⁰

La valoració de la resta de les imprentes de Barcelona se situava molt per sota, de manera que els seus propietaris havien de pagar unes quantitats inferiors. Així, l'any 1718, Bartomeu Giralt va pagar 2 lliures i 10 sous pel Cadastre real, ja que la casa de la plaça dels Peixos on hi havia la seva impremta tenia un lloguer potencial de 25 lliures. Amb el mateix criteri, Maria Jolis, vídua de l'impressor Joan Jolis, pagava 3 lliures anuals per una casa situada al carrer dels Cotoners, valorada en 30 lliures; Jaume Surià en pagava 4 per una del carrer de la Palla, que tenia un lloguer valorat de 40 lliures, mentre que Josep Texidó pagava 3 lliures anuals per la que posseïa al carrer de Sant Domènec del Call, valorada en 30 lliures.²¹

4. La repressió cultural

Una de les mesures ordenades per Felip V després de l'ocupació de Barcelona fou la requisita de les obres de contingut austriacista que havien

20. AHCB, Cadastre, I-57, I-59, I-60 i I-62.

21. *Ibidem.*

estat publicades durant el període de govern de l'arxiduc Carles d'Àustria. Entre aquestes hi havia les Constitucions que s'havien aprovat arran de la celebració de les Corts de 1705-1706, així com també els *Annals* de Narcís Feliu de la Penya, publicats el 1709. El gener de 1716 la Junta de Govern va comunicar al marquès de Castel Rodrigo, capità general del Principat, que, seguint les seves ordres, havia manat la requisita d'aquests llibres. Amb tot, la Junta recomanava la publicació d'un edicte, ja que, segons sembla, la mesura no havia tingut l'efecte desitjat. D'aquesta forma, el 12 de març d'aquell any el capità general feia una crida pública, ordenant el lliurament de les Constitucions de 1706, dels *Annals* de Feliu de la Penya i de qualsevol altre paper que pogués ser considerat subversiu en el termini de vint dies.²²

L'any 1718, de nou, el marquès de Castel Rodrigo va recordar en un altre edicte la prohibició de

retener y mantener papeles sediciosos, libelos infamatorios, canciones, allegatos jurídicos, pohecias, narraciones históricas y otros qualesquiera libros, papeles y quadernos concernientes al estado y que por algún modo sean contrarios al legítimo vassallage y devida obediencia de su Magestad.

Amb aquest edicte el capità general incrementava el rigor de les mesures preses fins aleshores, exigint que en endavant el lliurament dels esmentats papers es fes en un termini de 24 hores.²³

Paral·lelament, a través d'una *Real Cédula* que Felip V va signar el desembre de 1716, el règim borbònic va endurir l'aplicació de la legislació en matèria d'impremta, instant la tramitació de les obligatòries llicències

22. La recomanació feta per la Junta de Govern al marquès de Castel Rodrigo consta a: AHCB, Reial Audiència, Consultes, Libro tercero de consultas, 1715-1716, 6A.II-3, s.f., 22 de gener de 1716. Aquest document es troba reproduït a: Jaume SOBREQUÉS, *L'Onze de setembre i Catalunya*, Undarius, Breda, 1976, p.110-114. L'edicte publicat pel marquès de Castel Rodrigo figura a: AHCB, Reial Audiència, Consultes, Libro tercero de consultas, 1715-1716, 6A.II-3, s.f., 12 de març de 1716.

23. BC, Bon. 10-VI-4/83 (II).

d'impressió davant del Consell Reial de Castella, en lloc de la Cancelleria del Principat, tal i com s'havia fet fins aleshores. D'una forma semblant, l'adopció dels nous criteris va comportar la fixació, per primer cop a Catalunya, d'un preu de venda per als llibres, d'acord amb la política econòmica intervencionista dissenyada per la monarquia borbònica.²⁴

Això no obstant, cal dir que la mesura que va afectar més negativament el sector editorial barceloní fou la concessió, el 1718, del privilegi d'impressió de llibres d'ensenyament a la Universitat de Cervera. Això va privar als impressors i llibreters d'una de les seves principals fonts d'ingressos, com eren, per exemple, les beceroles o els franselms, unes obres de petit format que tenien una gran sortida comercial.²⁵

5. El declivi de Figueró

La instauració del govern de Felip V va suposar per a Rafael Figueró la privació dels ingressos que li proporcionaven els treballs que feia per algunes de les institucions que foren suprimides, principalment per a la

24. BC, Bon. 10-VI-4/81. Alguns autors han considerat que aquesta *Real Cédula* va suposar l'aplicació a Catalunya, per primera vegada, de les lleis d'impremta de Castella. En aquest sentit, vegeu, per exemple: Jaime MOLL, «Implantació de la legislació castellana del llibre als regnes de la Corona d'Aragó», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, VIII (1980), pp. 165-169. En realitat, però, la legislació castellana, amb alguns matisos, ja tenia vigència a Catalunya des del darrer terç del segle XVI, amb l'adopció dels principals criteris que emanaven d'una pragmàtica dictada pel rei Felip II el 1558. Sobre aquesta interpretació vegeu: Javier GARCÍA MARTÍN, *El juzgado de imprentas y la utilidad pública. Cuerpo y alma de una Monarquía vicarial*, Universidad de País Vasco, Bilbao, 2003, p.166, així com també: Xevi CAMPRUBÍ, «La llei d'impremta a la Catalunya moderna (1568-1723)», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres*, 53, 2011-2012.

25. Sobre l'impacte del privilegi concedit a la Universitat de Cervera i la resistència que hi van posar els impressors i llibreters de Barcelona vegeu: Javier BURGOS RINCÓN, «Privilegios de imprenta y crisis gremial. La imprenta y librería barcelonesa ante el privilegio de impresión de los libros de enseñanza de la Universidad de Cervera», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XV, 1997, pp. 257-298.

Generalitat. D'igual forma, la pèrdua del títol d'impressor reial va tenir conseqüències econòmiques negatives per a Figueró. Tanmateix, a pesar de l'activitat en favor de l'austriacisme, les noves autoritats van permetre a l'impressor mantenir el taller obert, si bé a partir de 1714 la producció es va limitar principalment a obres de contingut religiós.

En qualsevol cas, el cop definitiu al negoci va venir donat per la mort, el 1717, de Rafael Figueró i Jolis, l'hereu que havia de succeir el pare al capdavant de la impremta. A partir d'aleshores, l'estat de salut de Figueró, que ja tenia 75 anys, va començar a minvar, fins al punt que en els anys posteriors a la mort del fill va patir «diferents desganas» que van requerir fins a 150 visites del seu metge.²⁶

La producció de la impremta de Rafael Figueró va anar disminuint progressivament des de principi de la dècada de 1720, sobretot pel que fa a l'edició de llibres, dels quals no se'n conserven amb posterioritat a 1723. A partir de 1726 la salut de l'impressor va empitjorar, de manera que en els tres primers mesos de l'any el doctor Josep Fornés el va visitar 63 vegades i el cirurgià Josep Sebé el va haver de curar per diverses caigudes. Des de la segona setmana del mes de febrer, Figueró va precisar l'assistència continuada de Gabriel Artigas, treballador de la impremta, i de Teresa, esposa d'aquest. El 23 de març, Miquel Artigas, un altre dels treballadors, germà de Gabriel, va certificar davant notari que el seu amo era al llit, incapaç de moure's i de signar cap document.²⁷

26. La data de la mort de Rafael Figueró i Jolis es dedueix de la lectura del seu testament, feta el 24 d'octubre de 1717. Una còpia autèntica d'aquest document es troba a: AHCB, Secció notarial, Contractes, Llibreters, IX-4, s.f., 19 de juny de 1717. El doctor Josep Fornés i Llorell va cobrar 30 lliures als marmessors del testament de Rafael Figueró per les 150 visites fetes a l'impressor «en tots los anys atràs, des de que morí son fill». AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, ff. 490-490v, 18 de setembre de 1726.

27. El doctor Fornés va cobrar 12 lliures i 12 sous als marmessors de Rafael Figueró per les 63 visites fetes el 1726. AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, ff. 490-490v, 18 de setembre de 1726. El compte pagat al cirurgià Joan Sebé figura a: *ibidem*, ff. 310v-311, 13 de juny de 1726. Gabriel Artigas i a la seva dona Teresa van gastar 92 lliures, 14

Rafael Figueró va morir el 26 de març de 1726. Com era habitual en els casos en què no hi havia descendència, el difunt va deixar disposat en el testament que els seus béns fossin lliurats a una institució religiosa, en aquest cas el convent de Santa Caterina de Barcelona, i esmerçats en misses pel repòs de la seva ànima i de la seva família.²⁸

La venda dels béns de Rafael Figueró va permetre als seus marmessors recollir, almenys, la quantitat de 4.562 lliures, 17 sous i 2 diners, de les quals 1.064 lliures, 17 sous i 2 diners corresponien a la venda en encant públic dels béns mobles de la casa. D'altra banda, dels llibres i paper imprès que hi havia a la impremta es van obtenir 810 lliures, que fou el preu que el llibreter Joan Piferrer, en nom de la confraria dels llibreters de Barcelona, va pagar en la subhasta. Finalment, les 2.688 restants corresponien a la venda de la impremta, que fou adquirida pel convent dels carmelites descalços de Barcelona.²⁹

sous i 5 diners des del 8 de febrer al 26 de març de 1726, durant els dies que van cuidar Figueró. *Ibidem*, ff. 315v-318v, 17 de juny de 1726. La confessió feta per Miquel Artigas davant notari a: AHPB, Sever Pujol, Onzè manual, 944/10, f. 178, 23 de març de 1726.

28. El testament de Rafael Figueró figura a: AHPB, Pau Mollar, Llibre de testaments, 958/30, ff. 60v-61v, 14 d'abril de 1723. La data de la mort consta en una època signada per Gabriel Artigas als marmessors per les despeses que va tenir durant la malaltia del seu amo. AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, ff. 315v-318v, 17 de juny de 1726.

29. La quantitat obtinguda en la venda dels béns mobles consta a: AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, ff. 336v-337, 22 de juny de 1726, i també a: *ibidem*, Cinquè manual, 958/13, ff. 492v-496, 21 d'octubre de 1727. La venda dels llibres a Joan Piferrer a: *ibidem*, ff. 479v-486, 17 d'octubre de 1727. El preu pagat pel convent dels carmelites descalços per la impremta de Rafael Figueró consta en una partida feta al Col·legi de Sant Sever de la catedral de Barcelona, on els marmessors, per disposició testamentària, dipositaven tots els diners recollits de la venda dels béns de l'impressor. ACB, Col·legi de Sant Sever, Llibre de partides, 1726-1729, f. 134, 3 de març de 1728. La quantitat pagada per la impremta de Figueró fou superior a les 1.835 lliures que Joan Pau Martí va satisfer el 1703 per la impremta Cormellas, una de les més grans de Barcelona. AHPB, Francesc Serra, Quinzè manual, 875/31, ff. 180v-193, 10 d'abril de 1703.

6. *Conclusions*

El preu pagat pels frares carmelites pel material de la impremta de Rafael Figueró –el més elevat, amb diferència, entre totes les compravendes d'aquest tipus fetes en el període estudiat– permet deduir que es tractava del taller més ben equipat de Barcelona. Això, a la vegada, afegeix un altre argument de pes per considerar Figueró com l'impressor més important de l'època Moderna, tenint en compte, a més, que des de la introducció d'aquest invent a Catalunya cap altre impremta havia assolit, segons el fons conservat, un nivell de producció semblant. A banda d'això, un altre element que posa Figueró per damunt de la resta dels impressors, és que va exercir aquest ofici per a la majoria de les institucions polítiques catalanes, principalment per a la Generalitat i l'administració reial.

Per acabar-ho d'adobar, Rafael Figueró fou el responsable de la publicació d'algunes de les obres més importants del seu temps, entre les quals destaquen, per exemple, diversos volums de *Decisiones*, o reculls de jurisprudència, elaborats per jutges de renom, com Miquel de Calderó o Miquel de Cortiada, el *Fénix de Cataluña*, de Narcís Feliu de la Penya, l'*Escudo de la Verdad*, publicat per la Conferència dels Tres Comuns per defensar l'actuació dels catalans durant el setge de Barcelona de 1697, les *Nenias Reales*, l'homenatge pòstum de l'Acadèmia dels Desconfiats al rei Carles II, les Constitucions sortides de les Corts de 1701-1702 i de 1705-1706, el *Despertador de Catalunya*, encarregat per la Junta de Braços el 1713 per justificar la decisió de continuar la guerra contra Felip V, o bé el *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, l'òrgan de la resistència catalana durant el setge de 1713-1714.

Per tot plegat, l'activitat de Rafael Figueró va contribuir a què, a partir del darrer terç del segle XVII, la impremta catalana assolís uns nivells de productivitat mai vistos fins aleshores. Fou per aquesta raó que la destrucció del seu taller, com a conseqüència dels bombardeigs de 1714, i el bandejament a què fou sotmès per part del règim de Felip V després de l'ocupació de Barcelona, va privar la indústria editorial del seu motor principal.

El setge borbònic va afectar negativament el dinamisme que havia adquirit el negoci de la impremta, que fins i tot havia aconseguit recuperar-se del sotrac provocat per l'inici de la Guerra de Successió. La majoria dels impressors, en aquest sentit, es van veure perjudicats pels danys materials ocasionats per les bombes, així com també per les mesures repressives adoptades pel règim borbònic, sobretot pel que fa al segrest de béns i a la fiscalitat. A més, l'enduriment de la reglamentació, principalment pel que respecta a l'obtenció de llicències d'impressió, van posar més dificultats a la recuperació del sector. Tot plegat, va comportar que després de la fi de la guerra la producció editorial catalana trigués encara uns deu anys a mostrar signes de recuperació.